

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMI: TARIX, HOZIRGI KUN VA
ISTIQBOLLAR

*“ALFRAGANUS” Universiteti Pedagogika va psixologiya yoʻnalishi
bakalavr 2-bosqich talabasi*

Azizova Shodiya Utkur qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha ta'limning mustaqillikka erishgungacha bo'lgan davri, undagi kamchiliklar. Mustaqillikdan so'ng ta'limning rivojlanishidagi o'zgarishlar. Maktabgacha ta'limdagi bo'lajak tarbiyachilarning kompetensiyalarini oshirish islohotlari. Maktabgacha ta'limning istiqbollari haqida fikr yuritiladi.*

Kalit soʻzlar: *Kadr, irsiyat, izchillik, genofond, maorif, xoreografiya, muassasa, intellektual, taraqqiyot, istiqbol.*

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining tarbiyalanuvchilarini kelajak hayotlarida yetuklikka erishishlari va maktabgacha ta'limdagi sifatli ta'limni rivojlantirish uchun bo'lajak tarbiyachilarning metodik kompetensiyalarini oshirishimiz biz uchun eng ustuvor vazifamiz bo'lishi kerak.

Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning ta'kidlashlaricha: “Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy yetuk kadrlarni tarbiyalamasdan turib biron-bir o'zgarish, farovon hayotga erisha olmaymiz”. Bunday kadrlarni, millatning sog'lom genofondini tayyorlash avvalo maktabgacha ta'lim muassasalaridan boshlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzurida 2017-yil 16-avgust kuni bo'lib o'tgan yig'ilishda maktabgacha ta'lim tizimini tarkibiy jihatdan tubdan isloh qilish, mazkur muassasalarga bolalarni to'la qamrab olish bo'yicha muhim vazifalar qo'yilgan edi. Mazkur sohani takomillashtirish maqsadida qabul qilingan dasturda maktabgacha ta'lim sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini sifatida, bu jarayonda maktabgacha ta'lim muassasalarining bolalar huquqiy savodxonligini shakllantirishdagi o'rni hamda, respublikada ta'lim-tarbiya tizimi va barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishi ekanligi ta'kidlangan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda “2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ2707-sonli Qarorda belgilangan vazifalarni amalga oshirish jarayonida O'zbekiston

Respublikasi Konstitusiyasi, bola huquqlariga oid me'yoriy huquqiy hujjatlar asosida ta'lim sohasida bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizda ta'lim tizimida davlat siyosati darajasiga juda katta e'tibor qaratilmoqda. Mustaqillik sharofati tufayli barcha sohalarda bo'lgani kabi maktabgacha ta'lim sohasida ham katta o'zgarishlar sodir bo'ldi.

Ma'lumki, har qanday mamlakatning kuchi uning intellektual salohiyati bilan belgilanadi. Salohiyatga turli yo'llar bilan erishish mumkin. Insonni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash, xalqimizning azaliy orzusi bo'lib, ajdodlarimiz ma'rifat, ma'naviyat va madaniyat qanday qilib yosh avlodga o'rgatish ularni komillikka yetaklash yo'llarini izlaganlar. Bu esa pedagogika fanini maydonga kelishiga sabab bo'lgan. Chunki insonni ma'rifatli va ma'naviy komillikka erishishi boshlang'ich davrda pedagogika fanining yetakchiligida amalga oshiriladi.

Farobiy ta'lim-tarbiyaga bag'ishlangan asarlarida inson takomilida ta'lim-tarbiyaning muhimligi, unda nimalarga e'tibor berish zarurligi, ta'lim-tarbiya usul va uslublari haqida fikr yuritilgan. «Fozil odamlar shahri», «Baxt saodatga erishuv to'g'risida», «Ilmlarning kelib chiqishi» kabi maorifiy asarlarida olimning tarbiyaviy qarashlari o'z ifodasini topgan. Abu Rayhon Beruniyning bilimlarni egallash yo'llari haqidagi fikrlari hozirgi davr uchun ham dolzarbdir. O'quvchiga bilim berishda ularni zeriktirmaslik, uzviylik, izchillik va hokazolarni e'tiborga olish kerakligini uqtiradi. Beruniy inson kamolotida uch narsa muhimligini ta'kidlaydi. Bu hozirgi zamon pedagogikasida e'tirof etiluvchi irsiyat, muhit va tarbiyadir.

Abu Ali Ibn Sino insonlarni kamolotga erishishining birinchi mezoni sanalgan bilim egallashga da'vat etadi. Bilimsiz kishilar johil bo'ladi, ular haqiqatni bila olmaydilar, ular yetuk bo'lmagan kishilar deydi. Ibn Sino bilim olishda bolalarni yengildan og'irga borish orqali bilim berish, olib boriladigan mashqlar bolalar yoshiga mos bo'lishi, bilim berishda bolani qiziqishi va qobiliyatlarini hisobga olish, o'qitishni jismoniy mashqlar bilan olib borish kerakligini uqtiradi.

Keyingi yillarda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining yangi tarmog'i shakllanib bormoqda. Misol tariqasida maktabgacha ta'limning ko'rinishlaridan biri «DMTTlari», «NDMTT» larini keltirish mumkin. Bolalarga xoreografiya, tasviriy va musiqa san'ati, kompyuter savodxonligini o'rgatuvchi guruhlar soni kundan-kunga ko'payib bormoqda. «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunning 8-moddasi maktabgacha ta'lim va tarbiyaga bag'ishlanadi. Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni o'qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, tetik, estetik va jismoniy jihatdan

rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy oʻrta taʼlimga tayyorlashga qaratilgan taʼlim turidir. Maktabgacha taʼlim va tarbiya olti yoshdan yetti yoshgacha boʻlgan bolalarni boshlangʻich taʼlimga bir yillik majburiy tayyorlashni ham nazarda tutadi. Maktabgacha taʼlim va tarbiyani tashkil etish tartibi ushbu Qonun, shuningdek “Maktabgacha taʼlim va tarbiya toʻgʻrisida”gi Oʻzbekiston Respublikasi Qonuni bilan belgilanadi.

Bola tugʻilgan kundan boshlab, uni maktabga borgunga qadar boʻlgan davrda har tomonlama yetuk barkamol etib tarbiyalash qonuniyatlarini oʻrganish maktabgacha taʼlim pedagogikasining mavzuidir. U maktabgacha taʼlim tashkilotlari va oilaning tarbiyaviy taʼsir koʻrsatishi birligini, maktabgacha taʼlim tashkiloti va maktab ishida aloqadorlikni, bolalarni maktabda oʻqishga tayyorlashni taʼminlab, ijtimoiy maktabgacha tarbiya sharoitida tarbiya va taʼlim berish ishlarining vazifalarini, tamoyillarini, mazmunini, usullarini, shakllarini va uni tashkil etishni ishlab chiqdi. Maktabgacha taʼlim pedagogikasi, pedagogika fanlar tizimida uning ajralmas qismi boʻlib shakllandi. Maktabgacha taʼlim pedagogikasining nazariyasi va amaliyoti maktabgacha yoshdagi bolalarga har tomonlama tarbiya berishning maqsadi, bolaning imkoniyatlari va uni ilk yoshdan boshlab tarbiyalashning roli, maktabgacha tarbiyani hayot, zamon bilan bogʻlab olib borishning zarurligi, bola shaxsining shakllanishida ijtimoiy muhitning hal qiluvchi ahamiyatiga asoslanadi.

Turkistonda dastlabki davlat bolalar bogʻchalari 1918-yilning ikkinchi yarmida tashkil etila boshlandi. 1918-yil 20-oktyabrda Turkiston Xalq maorifi komissarligi qoshida maktabgacha taʼlim boʻlimi, viloyat xalq maorifi boʻlimlarining qoshida maktabgacha taʼlim boʻlinmalari tashkil etildi. “Maktabgacha taʼlim boʻlimi toʻgʻrisi” dagi nizomda mazkur boʻlimlar 3 yoshdan 8 yoshgacha boʻlgan maktabgacha bolalar tarbiya muassasalariga rahbarlik qilishga, ularning faoliyatini nazorat etishga, yangi bolalar bogʻchalari, yaslilar, bolalar uylari, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun umumiy yotoqxonalar, yozgi oromgohlarning ochishga, ushbu muassasalar uchun kadrlar tayyorlash maqsadli kurslarini tashkil qilishga masʼul ekani qayd etilgan.

Ushbu boʻlimlarning uch asosiy yoʻnalishda faoliyat yuritishi nazarda tutilgan:

- 1) bolalar bogʻchalarini ochish, ularni binolar bilan taʼminlash;
- 2) maktabgacha taʼlim xodimlari, shu jumladan, mahalliy aholi vakillaridan kadrlar tayyorlash;

3) ota-onalar o'rtasida tashviqot-targ'ibot va tushuntirish ishlarini olib borish.

Bu o'rinda o'lkada mahalliy aholi bolalarini maktabgacha ta'lim muassasalariga jalb etish uchun kurash juda murakkab va qiyin sharoitda kechganini ta'kidlash joiz.

1918-yilda Toshkentning eski shahar qismida o'zbek bolalari uchun atigi 4 ta bog'cha ochilgan xalos (xususan, birinchi bog'cha – Shayxontoxur dahasida, ikkinchi bog'cha - Xo'ja ko'chasida, uchinchi bog'cha - Ko'kcha dahasidagi Langar ko'chasida, to'rtinchi bog'cha Beshyog'och dahasida ochilgan). Bunday muassasalar Samarqandda (2 ta bolalar bog'chasi va 3 ta bolalar uyi) va Kattaqo'rg'onda ham tashkil etilgan.

Mustaqillik yillarida ta'lim va tarbiya tizimi davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishi darajasiga ko'tarilgani natijasida mamlakatimizda noyob, uzluksiz ta'lim tizimi barpo etilmoqda. Biz shunday sharoitda zamonaviy, teran fikrlaydigan intellektual va madaniy-estetik qadriyatlarga o'zining mukammal bilimi va tajribasi nuqtai nazaridan yondasha oladigan barkamol avlodni tarbiyalashni bosh maqsadimiz deb bilar ekanmiz, buning mas'uliyatini astoydil his qilish bizning oldimizda turgan ham murakkab, o'z o'rnida sharafli vazifa.

MTT larga borib bolalar faoliyatini kuzatish jarayonimizda tajribalarimiz shuni ko'rsatdiki, biz o'yinlarni olib borishda quyidagi talablarga rioya qilishimiz zarurligini ham unitmasligimiz zarur:

- 1) tanlangan o'yinlar tarbiyalanuvchilar yosh va individual xususiyatlariga mos kelishi;
- 2) har bir o'yin pedagogik-psixologik jihatdan asoslangan bo'lishi;
- 3) bir xil o'yinlarni ko'p marotaba takrorlamaslik;
- 4) o'yinning ta'limiy, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi jihatlariga e'tibor qaratish;
- 5) o'yin jarayonida faol ishtirok etgan bolalarni rag'batlantirish.

Tarbiyachi asosan bolaning normal ruhiy taraqqiyoti asosi bo'lgan jismoniy rivojlanishiga alohida e'tibor berishi lozim. Bolaning ko'p vaqt harakatsiz o'tirishi uning sog'lig'i uchun juda zararli. Bu bolaning har tomonlama rivojlanishini sekinlashtiradi. Bolaning ko'p harakatlarni o'tirib bajarishi ham gavda tuzilishining noto'g'ri o'sishiga olib keladi. Shuning uchun faoliyat turlarini almashtirib borish maqsadga muvofiqdir.

Yana bolaning normal rivojlanishi uchun har doim tinch, quvnoq muhitni tashkil etish lozim. Bolani: «Tezroq yuvininglar - nonushtaga kech qolyapmiz», «O'yinchoqni tezroq yig'ishtiringlar, sayrga yoki mashg'ulotga kech qolyapmiz»

va hokazo deb shoshiltirish kerak emas. Ta’lim berganda uni shunday tashkil etish kerakki, har bir bola faol ishlasin va har biri ijobiy natijaga erishsin.

Bolalarning mashg’ulotda olgan bilim va malakalari boshqa faoliyat turlarida qo’llanilishi mumkin. Bolalar olgan bilimlarini qo’llay olishlari ularning yaxshi o’zlashtirib olganligidan dalolat beradi, ya’ni ular hech qanday qiyinchiliksiz bu bilimlardan foydalanishlari mumkin. Ta’limning amaliy ahamiyati ham ana shundan iboratdir.

Izlanishlarimiz natijasi shuni ko’rsatdiki, ilg’or xorijiy tajribani hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratishimiz zarur. Maktabgacha ta’lim sifatini oshirish, maktabgacha ta’lim muassasalarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta’lim-tarbiya jarayoniga, jahon amaliyotida keng qo’llaniladigan zamonaviy ta’lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etishni takomillashtirishdan iborat dolzarb vazifalar qo’yiladi.

Xulosa o’rnida aytish joizki maktabgacha ta’lim tashkilotlarining yanada taraqqiy etishida xorijiy tajribalar, zamonaviy axborot texnologiyalari bilan birgalikda maktabgacha ta’lim tashkilotlariga yetarli bilim va ko’nikmalarga ega bo’lgan kadrlarni tarbiyalashimiz eng ustuvor va’zifamiz bo’lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O’zbekiston Respublikasining «Ta’lim to’g’risida»gi Qonuni. Toshkent 1997y.
2. Mirziyoyev Sh.M. “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi” mavzusidagi O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag’ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruzasi. – T.: “O’zbekiston”, 2017.
3. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo’lishi kerak. –T.: “O’zbekiston”. – 2017.
4. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz. – T.:“O’zbekiston”, 2017.
5. Mirziyoyev Sh. M. 7-fevral 2017-yil kuni “O’zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo’yicha Harakatlar strategiyasi to’g’risida”gi PF-4947 sonli farmoni.
6. Mirziyoyev Sh.M. ning “2017-2021 yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi qarori. T.:2016y. 29-dekabr.
7. O’zbekiston Respublikasining Qonuni, 23.09.2020 yildagi O’RQ-637-son. “Ta’lim to’g’risida”gi.23.09.2020.

8. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” davlat o'quv dasturi./Takomillashtirilgan ikkinchi nashr/ Toshkent, 2022.

9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Qarori “Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat standartini tasdiqlash to'grisida”gi. 22,12.2020 yildagi 802-son.

10. Qodirova F.R., Toshpulatova Sh.Q., Qayumova N.M., Azamova N.M. “Maktabgacha pedagogika”. Darslik. 2019.

11. Sodiqova Sh.A. “Maktabgacha pedagogika”. “Tafakkur sarchashmalari” T:. 2013.

12. Qayumova N.M. “Maktabgacha pedagogika”. “TDPU” nashriyoti T:. 2013.

